

עזה כמוות אהבה, קשה כשאל קנאה

דברים רבה פרשה ט סימן ט

"קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד"¹. אמר לפניו: רבש"ע, יטול יהושע אֶרְכִי שלי ואהא חי.² אמר הקב"ה: עשה לו כדרך שהוא עושה לך. מיד השכים משה והלך לביתו של יהושע. נתיירא יהושע ואמר: משה רבי בא אצלי!! יצאו להלך. הלך משה לשמאלו של יהושע. נכנסו לאהל מועד, ירד עמוד הענן והפסיק ביניהם. משנסתלק עמוד הענן, הלך משה אצל יהושע ואמר לו: מה אמר לך הדיבור? אמר לו יהושע: כשהיה הדיבור נגלה עליך, יודע הייתי מה מדבר עמך? אותה שעה צעק משה ואמר: מאה מיתות ולא קנאה אחת. ושלמה מפרשה: "כי עזה כמוות אהבה קשה כשאל קנאה" (שיר השירים ח ו) - אהבה שאהב משה ליהושע ומה שקינא משה ביהושע.³ כיון שקיבל עליו למות, התחיל הקב"ה מפיסו. אמר לו: חייד, בעולם הזה הנהגת את בני, אף לעתיד לבוא על ידיך אני מנהיג אותן. שנאמר: "וַיִּזְכֹּר יְיָ עוֹלָם מִשָּׁה עֲמוֹ" (ישעיה סג).⁴

דברים רבה ליברמן, פרשת ואתחנן, עמ' 41

... אמר לו (משה לקב"ה): רגלים שעלו לרקיע וקבלו את השכינה וידיים שקבלו התורה מידך, ילחכו עפר? ...⁵ אמר לו (הקב"ה למשה): כך עלתה במחשבה וכך מנהגו של עולם. דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומנהיגיו. עד עכשיו היה חלקך לשרת לפני ועכשיו... הגיעה שעה של יהושע תלמידך לשרת.⁶ אמר לו: רבש"ע, אם מפני יהושע תלמידי אני מת, אלך ואהיה לו תלמיד. א"ל הקב"ה: אם אתה רוצה לעשות כך, לך עשה. עמד והשכים, והיה יהושע יושב ודורש, ועמד משה וכפף קומתו,⁷ והניח ידו על פיו,⁸ ונתעלמו עיניו של יהושע ולא ראה אותו כדי שלא יצטער וישלים עצמו אליו.⁹ והלכו ישראל אצל פתחו של משה ללמוד תורה.¹⁰ שאלו ואמרו: משה רבינו היכן הוא? א"ל: השכים לפתחו של יהושע.¹¹ הלכו ומצאוהו בפתחו של יהושע. והיה יהושע יושב

¹ הקריאה לאוהל מועד לשם העברת הפיקוד ליהושע היא יותר מאשר סימבולית וסוגרת מעגל שנפתח בקריאה למשה להיכנס לאוהל מועד בעת הקמת המשכן. ראה דברינו הקריאה למשה בפרשת ויקרא (וכן דעה קניית מה חסרת שם). הוא משה שהקים את אוהל מועד "האישי" שלו עוד לפני הציווי על המשכן מיד לאחר חטא העגל (פרשת כי תשא), שהקים את המשכן, אוהל מועד "הכללי", ולא נכנס עד שקראו לו, שהתקיים בו: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת - מגיד שהיה נכנס משה ועומד באהל וקול יורד מן השמים כמין סילון של אש לבין שני הכרובים והוא שומע את הקול מדבר אליו מבפנים" (במדבר רבה יד יט) - מעביר כעת את ההנהגה ליהושע באותו אוהל מועד.

² ארכי ביוגית - שלטון. ארכיהגמון, ארכיליטיס, ארכיבישוף וכו'. ראה מדרש תנאים לדברים פרק לא: "אמר לו הקב"ה: אורכאות אורכאות בראתי את עולמי וכי חטא היה בידו שלאברהם שנפטר מן העולם? אלא מפני שדחקה ארכי שלי צחק. ויצחק לא נפטר מן העולם אלא מפני שדחקה ארכי של יעקב. ועכשו ארכי שלי יהושע דוחקת". מחשבון השנים אנו יודעים שהאבות חיו זמן רב אחרי הגיע בנייהם לבגרות, הקמת משפחה והבאת ילדים לעולם. אברהם למשל חי 75 שנה בתוך חיי יצחק. אולי לא דייק הדרשן בשביל הרעיון שרצה להביע ואולי הכוונה כאן לשלטון והנהגה, היינו שמרגע מסוים בחיי יצחק הוא היה "ראש השבט" ואברהם "אב המלך". וכך גם יעקב אצל יצחק. אבל למשה בלתי אפשרי לתת מעמד כזה של "זקן מנהיג" שיחיה לצד יהושע. ההשוואה עם האבות היא יפה, אבל השתנו הדורות. כעת יש עם להנהיג ותורה להנחיל. ראה הערה 6 להלן.

³ ראה גמרא סנהדרין קה ע"ב: "בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו. בנו - משלמה. ותלמידו, איבעית אימא: ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (מלכים ב ב), ואיבעית אימא: ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו (במדבר כז)". הרי שאחד המקורות לכלל שאדם לא מקנא בתלמידו הוא משה כשסמוך ידיו על יהושע (השני הוא אליהו ואלישע, בגמרא שם)! אז מה קורה כאן? האם מה שקרה בספר במדבר, מוכחש כעת בספר דברים, האם ברגע האמת בו משה מעביר את ההנהגה ליהושע הכלל לא עומד במבחן? ועוד כשמשו עומד להסתלק מן העולם!

⁴ כמעט ניתן לדרוש: אל תקרי עמו בפת"ח, אלא עמו בחיריק. ועל הפסוק "עזה כמוות אהבה, קשה כשאל קנאה", נאמרו דרשות הרבה: יצחק עשו ויעקב, יעקב רחל ולא, שאלו דוד ויונתן ועוד. ובע"ה נשלים בשיר השירים בשבת המועד פסח הבעל"ט.

⁵ מדרש זה הוא בפרשת ואתחנן על הפסוק: "ויתעבר ה' בי למענכם" ומתאר באריכות את כל התחבטויותיו של משה שבקש להיכנס לארץ סרב למות. וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) וכן [אין לבריה כלום אצל בוראה](#) בפרשת ואתחנן.

⁶ "אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא". ראה מוטיב זה במות דוד ערב עלייתו של שלמה בנו למלכות (ברכות מח ב), מלכות דוד מול מלכות שאול ומותו של שמואל (תענית ה ב) ועוד. ראה עוד מדרש תהלים (בובר) מזמור קטז: "אלמלא היה אברהם קיים, היאך היה יצחק מנהיג שררה? וכן יעקב, וכן משה, וכן יהושע, וכן שמואל, וכן דוד ושלמה. אלא אמר הקב"ה: הוא יסתלקו אלו מפני אלו". מה שחוזר לארכאות בהערה 2 לעיל.

⁷ התחבא שלא יראהו יהושע. וזה כבר הבדל ראשון חשוב מול המדרש הקודם, שהדבר נעשה שלא בידיעתו (הסכמתו) של יהושע.

⁸ שלא יעיר ליהושע, שלא יתקן אותו?

⁹ ראה הערך שלם במילון אבן שושן. ולעניינו, החשש שלאחר הצער וההלם הראשון יתקרב יהושע למשה ויחזרו היחסים ביניהם למצבם המקורי ושוב לא עשינו דבר.

¹⁰ לא שהלכו באמצע השיעור של יהושע לחפש את משה. המספר חוזר כאן קצת לאחור ומספר את הצד של הקהל. הם השכימו כדרךם לילך לאוהלו (בית מדרשו) של משה ומשלא מצאו אותו שם, שאלו היכן הוא.

¹¹ בכל הדפוסים הוא בראשי תיבות ולכן לא ברור בדיוק מי אמר להם. וסביר שהוא לשון כללית: אמרו להם. הקהל, אמרו אחד לשני. חלק מהקהל כבר היה ער למה שקורה כאן, רק יהושע עדיין לא.

ודורש, ומשה עומד ברגליו.¹² אמרו לו ליהושע: מה עלתה השעה הזו שמשה עומד ואתה יושב?¹³ כיון שתלה עיניו וראהו, מיד קרע את בגדיו וצעק ובכה. אמר: רבי רבי, אדוני אבי, למה אתה מחייבני ומענישני?¹⁴ אמרו ישראל למשה: משה רבינו, לְמַדְנו תורה. אמר להם: אין לי רשות... יצאת בת קול ואמרה להם: לְמַדוּ מיהושע. קבלו עליהם לישוב וללמוד מיהושע. ישב יהושע בראש ומשה מימינו ובני אהרן משמאלו. והיה יושב ודורש בפני משה... ולא היה יודע משה מה היה יהושע דורש.¹⁵ אחר שעמדו ישראל מהישיבה אמרו לו: משה, סתום לנו את התורה.¹⁷ אמר להם: איני יודע מה להשיב לכם. והיה משה רבינו עליו השלום נכשל ונופל. באותה שעה אמר משה: רבש"ע, עד עכשיו בקשתי חיים. עכשיו, הרי נפשי מסורה בידך...¹⁸

דברים רבה (ליברמן) פרשת וילך¹⁹

"הן קרבו ימיד למות", אמר משה לפני הקב"ה: מפני יהושע תלמידי אני מת? יכנס הוא לשררה ואני אצא. אמר ליה הקב"ה: עשה לו כאשר עשה לך. א"ל: הן. "קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד" (דברים לא יד), השכים משה אחריו, א"ל, ר' יהושע, נתיירא, וקרא ורץ אחריו, ירד אצלו, א"ל, ר', מה אתה מבקש, אחרי למוד לבא אצל ר', א"ל אמר לי הקב"ה: ארס²⁰ של יהושע דוחקני, טוב אני לך, שאם תשכח ההלכה תשאלנה.²¹ וקבל שאעשה לך מה שהיית עושה לי: היית משכים אחרי, אשכים אחרך, הייתי הולך בשמאלי, אתהלך בשמאלך. א"ל יהושע: כל מה שרבי גוזר עלי אקבל, על מנת שאראה פני רב.²² עָשָׂה לו כל מה שהיה עושה לו. [כיון שנכנסו] לאוהל מועד: "וירא ה' באוהל בעמוד ענן" (דברים לא טו),²³ ירד העמוד ועמד בין משה ליהושע, נמצא יהושע

¹² גם עומד וגם כופף קומתו (ראה לעיל) לפני יהושע - זה היה כבר יותר מדי בשביל העם. האם יש כאן רמז למחלוקת הגדולה בין רבן גמליאל ורבי יהושע במסכת ברכות כז שבה ר' יהושע עומד על רגליו? האם יש בסיפור הזה השתקפות של בית המדרש של חכמים לתוך סיפור משה ויהושע? מדוע צריך המדרש להנמיך ככה את דמותו של משה לקראת פטירתו אם לא בשביל "צרכי השעה והדור"? ואפרופו משה שישב כפוף לפני יהושע, ראה גמרא שבת יז ע"א על הלל שהיה "כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים" ביום בו "נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל", בגזירת "ח ההלכות כבית שמאי (מסכת שבת פרק א משנה ד). ראה כמו כן בגמרא סנהדרין כד ע"א את רבי ישמעאל ברבי יוסי שהיה תלמיד חכם גדול מרבי: "והיה כפוף ויושב לפני רבי". שם זו קבלת סמכות נשיא הדור, אצל הלל מאבות אבותיו של רבי זו הכפפת קומה בפני הרוב, ואילו אצל משה כאן זו הצטנעות והתחבאות על מנת לתת ליהושע הזדמנות.

¹³ "עלתה השעה" - הגיעה השעה, הגיע הזמן. ובלשוננו היום "מה קרה"?

¹⁴ שהמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. וראינו חכמים רבים שהקפידו מאד בדבר. ראה למשל ברכות לא ע"ב, עירובין סג ע"א, ועוד. אך ראה דברינו **אלעזר מורה הלכה בפני רבו** בפרשת מטות שמייצג גישה אחרת.

¹⁵ בנקודה זו מיישר מדרשנו קו עם המדרש הקודם שמעתה הכל גלוי וכולם נותנים הזדמנות לניסיון של החלפת התפקידים.

¹⁶ כאן לכאורה ההבדל הגדול בין שני המדרשים. לא הקנאה גרמה להשלמתו של משה עם הסתלקותו, אלא ניתוקו מהתורה. או שמא לא. שמא משה הפסיק להבין בתורה בגלל הקנאה ושני המדרשים אחד הם. עכ"פ, הדברים מזכירים את הגמרא במנחות כט ע"ב שמתארת את משה שנכנס לבית המדרש "ולא היה יודע מה הם אומרים". שם הוא רבי עקיבא לאר דורות רבים, ופה מיד עם כניסתו של יהושע לתפקיד, אולי שוב "לצרכי השעה". ראה גם מדרש תהלים פרק קו: "מי ימלא גבורות ה'", על הפסוק בקהלת ח יז: "... וגם אם יאמר הַחֵכֶם לְדַעַת לֹא יוֹכֵל לְמַצֵּא - זה משה, שהיה רבן של חכמים, לא יוכל למצוא דברי תורה".

¹⁷ פֶּרֶשׁ - באר את הסתום, הסבר לנו מה אמר יהושע. כמו שאולי עשה יהושע בימי משה. פרשנות זו הייתה התפקיד של המתורגמן שעמד בימי חז"ל לצד החכם והשמיע בקול את דבריו ולעתים גם פרש והסביר אותם לקהל. ראה ספרי דברים פרשת נצבים פיסקא שה: "משיב הקב"ה ואומר לו למשה: תן לו תורגמן ליהושע ויהא שואל ודורש ומורה הוריות בחיך. שכשתפטר מן העולם לא יהו ישראל אומרים לו בחיי רבך לא היית מדבר ועכשיו אתה מדבר". ועוד נחזור למדרש זה וחבריו שמציגים תמונה שונה בתכלית של העברת התפקיד ממשה ליהושע.

¹⁸ תם ולא נשלם. למקורות נוספים ומקבילות, ראה מדרש משלי פרשה יד שם יש תוספת: "בקשו כל ישראל לרגום את יהושע באבנים". ראה עוד במכילתא דרבי ישמעאל "מסכתא דעמלק" סוף פרשת בשלח ששם הוא פוטר את כל הענייני במשפט: "אין המלך נכנס כהדיוט". ראה גם הביטוי "משה רבינו עליו השלום" במשפט הקודם שהוא שגרת לשון דרשנים, אבל כאן יש לו אולי משמעות מיוחדת, שמשה בסוף השלים עם גורלו.

¹⁹ חזרנו לפרשת וילך, לנוסח דברים רבה ליברמן בפרשה זו. נוסח זה משובש ואף שתקנו אותו עפ"י הצעותיו של ליברמן, עדיין יש בו קשיים רבים. אבל גם מספר חידושים לעומת שני הנוסחאות הקודמות.

²⁰ ליברמן מציע שחל כאן שיבוש והמילה הנכונה היא אַרְכִי, כמו שראינו בתחילת המדרש הראשון, ראה הערה 2 לעיל.

²¹ נראה שזו תוספת, אולי שלא בטובתו של משה, שהוא מציע את עצמו בתור "אורים ותומים" ליהושע ובכך מוכח שאין סיכוי להצעתו: "יכנס הוא לשררה ואני אצא". מה גם שכבר בחייו אמר משה: "והדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִי" (דברים א יז) ונענש על כך כשנסתם ממנו משפטן של בנות צלפחד (ראה מקורות לעניין זה במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי יח כו, במדבר רבה כא יב, קהלת רבה ח א, נתחומא פנחס ח, סנהדרין ח ע"א).

²² לא מצאנו מקבילה לביטוי זה "שאררה פני רב" וכל הידוע דבר אודותיו, יחיש ישועתו אלינו. מיהו "הרב" כאן? אם משה, אזי עדיין יהושע לא בשל לחילופי התפקיד. ראה גם שהוא קורא לו "רב" בתחילת המשפט. או שמא "הרב" הוא השכינה ואז יהושע "תופס פיקוד" מלא; בחצי הראשון של המשפט הוא עדיין מקפיד בכבודו של משה, קורא לו "רבי" ומקבל את גזירתו, אבל בחצי השני הוא מתנה את כל המהלך הזה בכך שהוא ידבר וייוועד עם השכינה כמו משה בשעתו.

²³ ראה הפסוק המלא שהוא חשוב להמשך הדרשה: "וַיִּרְא ה' בְּאֵהָל עֲמֹד עֲמֹד הָעֵנָן עַל פֶּתַח הָאֵהָל". השווה עם הפסוק בשמות לג ט: "וְהָיָה קְבֹא מֹשֶׁה הָאֵהָלָה יֵרֵד עֲמֹד הָעֵנָן וְעֲמַד פֶּתַח הָאֵהָל וְדָבַר עִם מֹשֶׁה". וכן אין "ודיבר עם משה", אלא עם יהושע כפי שהמדרש ממשיך. בעבר חצץ הענן בין משה ליהושע (ולכל העולם) כאשר משה בפנים ויהושע בחוץ. וכעת יורד שוב עמוד הענן וחוצץ ביניהם, אלא שהפעם יהושע בפנים ומשה בחוץ.

בפנים ומשה בחוץ. צווח משה ואמר: מאה מותין ולא חדא קנאה,²⁴ "שימני כחותם על לבך" (שיר השירים ח ו)²⁵ - תבע מיתה בפיו. א"ל הקב"ה: "הן קרבו ימיך למות". א"ל: [מה] הנאה יש שאני מת? א"ל: הן מכוסו של אדם הראשון, שנאמר: "הן האדם היה" (בראשית ג כב), ולפיכך אתה מת.²⁶

ספרי במדבר פסקא קמא ד"ה ויסמוך את

"ויסמוך את ידיו עליו" (במדבר כז כג)²⁷ - ככלי מלא וגדוש ... "ויצוהו כאשר צוה ה' את משה" - מה צוה הקב"ה את משה בשמחה, כך צוה משה ליהושע בשמחה ...²⁸ שומע אני שחסר משה? תלמוד לומר: "ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו" (דברים לד ז) - בין טמא לטהור בין איסור להיתר. "ולא נס ליחה" - בעומלו בתורה.²⁹

ספרי דברים פרשת נצבים פסקא שה

משיב הקב"ה ואומר לו למשה: תן לו תורגמן ליהושע ויהא שואל ודורש ומורה הוריות בחיך. שכשתפטר מן העולם לא יהו ישראל אומרים לו בחיי רבך לא היית מדבר ועכשיו אתה מדבר. ויש אומרים: העמידו מן הארץ והושיבו בין ברכיו והיה משה וישראל מגביהים ראשיהם לשמוע דבריו של יהושע. מה היה אומר? ברוך ה' אשר נתן תורה לישראל על ידי משה רבינו, כך היו דבריו של יהושע ... באותה שעה נתגבר כחו של משה והיה מחזק את יהושע לעיני כל ישראל, שנאמר: "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ" (דברים לא ז) - אמר לו: עם זה שאני מוסר לך, עדיין גדיים הם, עדיין תינוקות הם. אל תקפיד עליהם על כל מה שהם עושים, שאף ריבונם לא הקפיד עליהם על כל מה שעשו.³⁰

רש"י פרשת וילך, דברים לא ז

²⁴ כאן, לא מחכה משה לשאול את יהושע מה דיבר איתו ה' וגם לא לראות שהוא, משה, לא יכול בעצם לעמוד בניסיון ולא מבין מה יהושע דורש, כאן מספיק חציצת הענן בין משה ליהושע, יהושע בפנים ומשה בחוץ, כדי שמשה יכיר בכך שבקשתו להיות כאחד העם תחת יהושע, איננה מציאותית. אולי הכרה מוקדמת זו היא נקודת זכות למשה.

²⁵ זה הפסוק של "עזו כמות אהבה". ראה הפסוק בשלימותו בשיר השירים פרק ח פסוק ו: "שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתי". ראה עוד במדרש תנאים לדברים לד ה: "... אף יהושע היה מצטער על משה שכירד עמוד הענן והפסיק ביניהן. היה צווח ואומר: שימני כחותם על לבך מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה (שה"ש ח ו - ז)". אך שם זה יותר בהקשר עם מות משה והאזכור של ירדת הענן שהפסיק היא צדדית. עיין שם.

²⁶ מסוף המשפט הקודם נראה שמשה משלים עם הגזרה, ואז באה הטענה של המוות, מה שגורם לערבוב של מספר מוטיבים סביב פטירתו של משה: הרצון להיכנס לארץ, העברת התפקיד ליהושע ודחיית המוות. לפיכך, אפשר שקטע זה של המדרש הוא עניין חדש, או בכל זאת סיום של הדרשה לעיל. ובאשר לביטוי "כוסו של אדם הראשון", ראה במילונים שאחת המשמעויות של כוס הוא גורל עפ"י הפסוק: בתהלים טז ה: "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי". שהיו משקים בכוס כאקט של גורל (סוטה),

²⁷ "ויעש משה כאשר צוה ה' אתו ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה: ויסמך את ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה".

²⁸ ובפסקא קמא שם: "ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון קח לך - את שבלבך קח לך מה שבדוק לך ... וסמכת את ידך עליו - אמר לו: משה, תן לו תורגמן ליהושע, להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחיך. כשתפטר מן העולם, לא יהו ישראל אומרים: בחיי רבו לא הורה ועכשיו הוא מורה? מיד העמידו מן הארץ והושיבו אצלו על הספסל. רבי נתן אומר: כיון שהיה יהושע נכנס היה משה משתיק את התורגמן עד שנכנס וישב במקומו". הרי לנו מדרשים מנוגדים לגמרי למה שראינו לעיל! תאמר שפסוקים אלה לקוחים מספר במדבר, בפעם הראשונה שמשה מצטוו להעביר את הפיקוד ליהושע לאחר שהוא עצמו מבקש: "יפקוד ה' ... איש על העדה". ואילו אנו עומדים בסוף ספר דברים! שמא נמוגה שמחתו הראשונה של משה והוחלפה בקנאה ברגע האמת של העברת התפקיד והסתלקותו מהעולם? ראה שוב הגמרא בסנהדרין קה ע"ב שלומדת מקור לכלל "בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו" מאליהו וגם משה בדיוק מהפסוק הזה: "ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו".

²⁹ המדרשים אוהבים לסיים בטוב הכולל את מעמדו של משה לאחר העברת התפקיד. ראה שוב ספרי קמא שם: "ונתת מהודך עליו [מהודך] ולא כל הודך נמצינו למדים פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה". גם הסיום בתורה: "ומשה בן מאה עשרים שנה במותו, לא כהתה עינו ולא נס ליחו" יכול להעיד על "סוף טוב" בפרט לשיטת ר' יהודה בגמרא בבא בתרא טו ע"א: "וימת שם משה עבד ה' - אפשר משה חי וכתב וימת שם משה? אלא, עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר' יהודה". (יש שם שיטה אחרת "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע"). יהושע הוא שכותב דברים אלה לכבודו של רבו.

³⁰ אפשר שמדרש זה הממוקם בסוף ספר דברים יכול להעיד שלא מדובר בשינוי דעתו של משה בין ספר במדבר לספר דברים, בין הציווי הראשון למנות את יהושע ובין 'רגע האמת' בזמן העברת התפקיד הלכה למעשה (וערב מותו של משה וההכרה הסופית שהוא לא נכנס לארץ), אלא באמת שתי דרשות-גישות שונות לנושא העברת התפקיד ליהושע. יש שמדגישים את הקנאה ביהושע ואת אי השלמה של משה עם איבוד ההנהגה (שקשורה כאמור במותו ולאי כניסתו לארץ, מה שמסבך את העניין), ויש שמציגים את העברת התפקיד באופן יותר נינוח ואנושי. אמנם, גם מדרש זה מוסיף שם בהמשך 'נקודה אישית' כאשר רבי נתן מתערב שם בדרשה ואומר: "היה משה מתעצב בלבו שלא עמד אחד מבניו", כי בסופו של דבר מדובר בבן אדם ולא במלאך, אבל יש השלמה. וסביר כאמור ששתי דרשות-גישות אלה אינן מנותקות מימי הדרשנים וסביבתם.

כי אתה תבוא את העם הזה - ארי את תיעול עם עמא הדין. משה אמר לו ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע: "כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם" (דברים לא, כג) - תביא על כורחם, הכל תלוי בדך! טול מקל והך על קדקודן. דְּבַר אַחַד לְדוֹר, וְלֹא שְׁנֵי דְבָרִים לְדוֹר.³¹

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ואחרי כל זאת, לא תמו המדרשים והדעות. ראה תיאור חיובי ואופטימי על רגעי לימוד תורה האחרונים של משה ויהושע ביחד, מדרש פתרון תורה פרשת וילך: "מאחד בשבט ועד שבעה באדר היה משה משמש את יהושע שחרית וערבית ואותן שלשים וששה ימים עלו למשה יום לשנה יום לשנה. כיצד? היה משה משמש את יהושע, היה משה עומד מחצות הלילה והולך לפתחו של יהושע ופותח את הדלת ונכנס ונוטל את כובע של מלכות ואת עטרת של זהב. אמר לו יהושע למשה: רבי, בבקשה ממך אל תעש שלא אמות בחצי ימי. באותה שעה אמר לו משה ליהושע: אין לו עונש בדבר זה, שבאותה מידה שמדדת לי בה אני מודד לך. לא כך למדת ממני ואהבת לרעך כמוך? לא כך שנית לפני יהי כבוד תלמידך חביב עליך כבוד חבירך? ... באותה שעה יצאת בת קול ואמרה למשה: משה, אין לך חיים אלא חמש שעות בלבד ואחר כך הושיבו את יהושע על כסא של מלכות וישב לו על סילון של זהב ודרש כל התורה בפני כל ישראל, והיו פני משה כפני השמש ופני יהושע כלבנה במזרח. משה קורא ויהושע מתרגם, משה שונה ויהושע מפרש. ומה שהיה משה קורא היה יהושע מתרגם, משנה, שהיא משה שונה, היה יהושע מפרש ולא היה להם חלוקה זה אל זה ודבר זה עם זה. היו מכוונים כאחת כמרגלית שהמלכים, עליהם אמר שלמה דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות וג'. על אותה שעה אמר שלמה: היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני".

כמו כן ראה אוצר המדרשים (אייזנשטיין) משה עמוד 365: " ... היה משה הצדיק דן מעצמו ואומר שמא מפני שהגיעה שעת יהושע תלמידי אני מת, שהוא עתיד לפרנס את ישראל ולבוא בראשם, ובשביל זה היה עלי גזר דין שלא אכנס לארץ ולא לאכול מפירותיה? אבל מוטב שאחיה ויהיה יהושע פרנס ואני נכנס לא". מה עשה משה? מאחד בשבט עד ששה באדר היה הולך שחרית וערבית ומשמש ליהושע כתלמיד לרב, ואותם ל"ו יום עלו למשה יום לשנה.³² כיצד היה משה משמש את יהושע? בכל יום היה משה עומד מחצות לילה והולך לפתחו של יהושע ונוטל המפתח ופותח את הדלת ונכנס ונוטל חלוק ומנערה ומניחה אצל מראשותיו ... ומסדר כלים יקרים ונאים שלו כמנהג המלכים. ואחר כך היה יוצא כרוז: משה עומד באוהלו של יהושע ואומר כל המבקש להקביל פניו של יהושע יבוא ויקביל, שנפל דבר ביהושע מאת ה' להיות פרנס על ישראל ... ומתקבצים זקני ישראל וכל שרי הגדודים וראשי השבטים ושרי האלפים והמאות והעשרות ... כיון שהיה יהושע מכיר בו היה מתבייש ונוטל חלוקו ומכסה גופו ולובש בזעזעות נפשו ונופל על רגליו של משה ואומר לו: אל תהרגני רבי בחצי ימי מפני השררה שבאה עלי מאת הקדוש ברוך הוא. אמר לו משה: בני, אל תתיירא אין לך עון בזה, במדה שמדדת לי אמדד לך, ששמשתני בסבר פנים יפות כך שמשתך תלמידי, ואהבת לרעך כמוך, לא כך שנית לך יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך? לסוף הניחו ליהושע עד שישוב על סילון של זהב כדרך מלכי העולם, ועל כורחו עמד לו ומשמשו לכל צרכו ועל כורחו הניח עליו קרני ההוד למעלה מכולם". ראה המדרש שם במקור.

³¹ מקור המדרש הוא בגמרא סנהדרין ח ע"א: "כתיב: כי אתה תבוא (דברים לא ז), וכתיב: כי אתה תביא (שם שם כג), אמר רבי יוחנן: אמר לו משה ליהושע: אתה והזקנים שבדור עמהם. אמר לו הקב"ה: טול מקל, והך על קדקדם - דְּבַר אַחַד לְדוֹר, ואין שני דְּבָרִין לְדוֹר. להבנת דרשה זו יש לעיין היטב בפסוק כג (ופירוש רש"י שם). רש"י מעמת את הפסוק בדברים לא ז עם פסוק כג: דברי משה ליהושע כנגד דברי הקב"ה ישירות אליו. משה מנחה את יהושע לשמוע לזקנים (האם הוא תמיד עשה "הכל לפי דעתך ועצתך" של הזקנים?), אבל כאן הרי לנו פסוק מפורש בתורה בו הקב"ה מדבר עם יהושע ולא דרך משה. בטל ארכי משה וניתן ליהושע. (ראה שוב מדרש תנאים לדברים פרק לא שהזכרנו בקצרה בהערה 2: "אורכאות אורכאות בראתי את עולמי ... כבר דחקה ארכי של יהושע הוא מכניס ישראל לארץ ואתה הסתלק לך אצל אבותיך"). אין שני מנהיגים משמשים בכתר אחד ועד כאן עצותיו והוראותיו של משה. מכאן ואילך יהושע "תופס פיקוד" והנהיג ומנהיג את העם בדרכו. צריך רק לדמיין את משה לציודו של יהושע, כל הזמן משיא לו עצות ומעיר לו הערות ...

³² כמנין השנים שיהושע שימש את משה.